

KOSSUTH LAJOS HOZZÁJÁRULÁSA A MAGYAR POLGÁRI TÁRSADALOM KIALAKULÁSÁHOZ (I.)

CSEHÁK KÁLMÁN

AZ INDULÁS ÉVEI

Az idén, tehát 2002. szeptember 19-én lesz kétszáz esztendeje, hogy a Zemplén megyei Monokon megszületett a magyar nemzet, sőt a világtörténelem egyik nagy egyénisége, akit a magyar emberek, különösen falun, még napjainkban is Kossuth-apánkként emlegetnek és tisztelnek. Hosszú, kilencvenkét évig tartó életében annyit tett a magyar népért és általában az emberiség társadalmi haladásáért, a szólás- és sajtószabadságért, a jobbágyság felszabadításáért, hogy joggal megérdemli ezt a nagy tiszteletet, amely száznyolc évvel halála után még mindig körülövezi. Nem volt tévedhetetlen, de hibái ellenére is nagy ember volt. Az elsők között emelte fel szavát a személyes szabadságjogokért, a szólás- és sajtószabadságért Magyarországon. Azt követelte, hogy tegyék lehetővé és szabaddá a közvélemény alakítását, mert ez a leghatásosabb fegyver a zsarnokság ellen. Teszi ezt kezdetben Zemplén vármegye közgyűlésén mint fiatal jogász, mert mint nemes embernek joga van hozzá, majd országos szinten, hogy végül a világ minden népéhez szólva harcoljon a legalapvetőbb emberi jogok kivívásáért, továbbfejlesztéséért. Egyik közgyűlési felszólalását végighallgatta a már öreg Kazinczy Ferenc, és szívét melegség járta át. Odahaza naplójában ezeket a szavakat jegyezte fel:

„Felkele Kossuth Lajos, s oly tüzzel, mintha kezében volna a zendülés szövétnéke, két kezét csípőjére rakván, elképzelhetetlen vakmerőséggel tartá beszédét . . .”¹

Kossuth közéleti tevékenységét három szakaszra lehet felosztani. Az első a reformkorszak, amikor Széchenyi István gróffal, Kölcsey Ferencsel, Wesselényi Miklós báróval, Deák Ferencsel és másokkal együtt készíti elő a talajt

ahhoz, hogy a magyar társadalom levehesse magáról a feudalizmus béklyóit, hogy polgárosodhasson. A második az 1848–1849. évi polgári forradalom és szabadságharc nem egészen két éve, amikor a nemzet élén a lehetetlent akarta megvalósítani és csak a nemzetközi helyzet kedvezőtlen alakulása akadályozta meg abban, hogy a magyar nép áldozatvállalása, Kossuth és a sereg néhány fiatal tábornojának zsenialitása, valamint a honvédsereg katonái és tisztjei emberfeletti bátorsága ne hozza meg a teljes sikert – a valódi állami függetlenséget. A feudalizmus béklyóit még a szabadságharcot orosz segítséggel leverő Habsburg-abszolutizmus sem tudta Magyarország lakosainak (és most minden lakosára gondolok, tekintet nélkül nemzetiségére és vallására) kezére visszarakni. A harmadik pedig 1849. augusztus 17-ével kezdődik, amikor elhagyni kényszerül hazáját, hogy külhonban folytathassa küzdelmét a zarnokság ellen, és 1894. március 20-án zárul le Torinóban bekövetkezett halálával. Ez utóbbi, élete majdnem felét kitevő szakasza az emigrációs tevékenység korszaka, amikor Nagy-Britanniában, Amerikában és Olaszországban szervezi az otthoni és külföldi ellenállást a Habsburg-ház ellen és teszi nemzetközileg ismertté hazáját és a magyar népet. Élete legrövidebb, de legjelentősebb szakaszával foglalkozom a legtöbbet, de igyekszem átfogó képet rajzolni személyiségéről és közéleti tevékenységéről a kezdetektől élete utolsó pillanatáig.

Szabad György Kossuthról írt könyvének előszavában kiemeli: „Szerzője jól tudja, hogy Kossuth történelmi teljesítményének megítélése koronként is, művenként is nagyon változó. Azt tanácsolja tehát minden olvasónak, ne feledje, hogy a megközelítés változhat, de Kossuth mindig azonos marad önmagával. Lekicsinyelni könnyű, eljutni hozzá nehéz. Az utóbbiakra vállalkozóknak kíván némi segítséget nyújtani ez a kis kötet.”² Bár sok könyvet, tanulmányt olvastam Kossuthról, véleményem is kialakult róla, Szabad György is nagyban hozzájárult, hogy közelebb jussak hozzá. Óhajom, hogy én is némi segítséget nyújtsak ehhez olvasóimnak.

Kossuth születésekor Magyarország látszólag független ország, amelyet, úgymond, saját törvényei szerint kell kormányozni. Ez a törvényes rend, de más a gyakorlat, mert 1804-ben a Habsburg örökös tartományok osztrák császársággá alakulnak át. Az osztrák császárság császára egyúttal Magyarország királya is és a magyar udvari kormányzások ennek a közös uralkodónak tartoznak engedelmességgel. Kossuth Lajos ekkor mindössze két éves, de nem telik el sok év ahhoz, hogy ő maga is tapasztalja, hogy ezt a „toldozott-foldozott »birodalmat« – ahogyan Szabad György nevezi – a döntések előkészítésében, majd végrehajtásában a fokozatosan szinte teljhatalomhoz jutó Metternich kancellár irányításával mindinkább központosítva kívánta kormányozni.”³ Ehhez hozzá kell tennem, hogy a Pragmatica Sanctio pedig arra kötelezte Ma-

gyarországot, a kölcsönösség elve szerint, hogy az örökös tartományok, 1804-től pedig az osztrák császárság segítségére siessen, ha arra ellenség támad. Ennek súlyos következményei lettek 1848-ban, amikor az is bebizonyosodott, hogy a kölcsönösség elvét az osztrák fél egyoldalúan értelmezte. Erről majd később bővebben szölok.

Metternich kormányzásának létrejöttét II. József tette lehetővé azzal, hogy 1790. január 26-án aláírt utolsó rendeletével – három kivétellel –, minden korábbi rendeletét visszavonta. „Ha nem teszi meg – vallja Csorba László –, a politikájával és uralkodói módszereivel elégedetlen magyar, cseh, osztrák, lengyel, olasz rendek és egyéb vezető csoportok alighanem szétrobbantják a Habsburg-család akkoriban már majd hét évszázados örökségét.”⁴

Annak következtében viszont, hogy „a jobbágyok sorsát könnyítő, a protestánsokat politikailag egyenjogúsító és az alsópapságot anyagilag segítő intézkedéseket” nem vonta vissza „az 1790-es évektől új periódus indul a magyar történelemben: *a polgári átalakulás korszaka*”.⁵ Ennek a polgári átalakulás korszakának gróf Széchenyi István mellett a köznemes Kossuth Lajos volt a legmeghatározóbb személyisége.

Kossuth, ellentétben Széchenyivel, aki az ország egyik leggazdagabb főnemes, vagyontalan, de értelmiségi nemesi családból származik. Jogilag tehát semmi sem akadályozta érvényesülési lehetőségeit, de vagyontalan lévén, csakis saját erőből emelkedhetett magasabbra. A lehetőséget jól kihasználta és evangélikus létére az eperjesei lutheránus kollégiumban, a sátoraljai piaristáknál és a református sárospataki jogakadémián tanult és szerzett jogi diplomát, „vagyis nem tudta magához láncolni semmiféle felekezeti előítélet. Eminens diák létére sem lehetett esélye pesti praxisra, így a sárosi, zempléni mikrovilágban, ügyvéd édesapja klientúrájának fokozatos átvételével vethette meg egzisztenciája alapjait”.⁶

Amikor az 1820-as évek végén tagja lett az országos adózó-összeírás megyei felülvizsgáló bizottmánynak, módjában állt szembesülni 124 zempléni község jobbágyportáin azzal a „minden képzeletet felülmúló nyomorral, melynek láttán összegező jelentésében komor szavakkal jelezte előre – az 1831-ben ki is robbanó – »pórlázadást«. Megszerveződése pillanatától egyik vezéregyénisége lett a zempléni ifjú liberálisok társaságának”.⁷

Mégsem ő lett a magyarországi liberális párt első vezére, hanem báró Wesselényi Miklós, a reformkor elindítója pedig gróf Széchenyi István. Bár kezdetben volt némi félreértés Wesselényi és Kossuth között, később kapcsolatuk egyre jobban elmélyült, mert nem csupán nézeteik voltak szinte teljesen azonosak, de céljaik megvalósításának módszere is hasonló volt. Ugyanez nem mondható el Széchenyi és Kossuth esetében. Kossuth nagyra értékelte Szé-

chenyit, Széchenyi is Kossuthot, temperamentumuk és módszereik eltérése miatt, pedig alapjában véve egyet akartak, gyakori volt közöttük a feszültségekkel terhes vita.

A nemzetközi helyzet nem kedvezett a magyarországi reformtörekvéseknek, mert Metternich volt a szentszövetségi Európa politikájának egyik meghatározó, egyben legreakciósabb vezéralakja 1848-ig, aki mindenáron be akarta olvasztani Magyarországot az osztrák császárságba. A Szent Szövetség pedig azért jött létre, hogy a napóleoni háborúk után konzerválja Európában a feudalizmust és az abszolutizmust. Ilyen nemzetközi helyzetben kellett a magyar rendeknek úgy politizálniuk, hogy védelmezhessék saját érdekeiket, de az ország érdekeit is a bécsi központosító törekvésekkel szemben. Mivel a rendek nem voltak hajlandók országgyűlés nélkül megadni az adót és az újoncokat, az udvar kénytelen volt 1825-ben összehívni az országgyűlést. A rendek ezen az országgyűlésen akarták elindítani a reformokat. Azokat, amelyek biztosítanák a rendi önállóságot és a termékek értékesítését oly módon, hogy szabadabbá váljék a kereskedelem „Magyarország és őfelsége többi tartománya között”.

A napóleoni háborúk után fellépő gazdasági válság megoldásához az ország termelési és társadalmi rendjén is változtatni kellett volna, hogy belterjesebbé válhasson a földművelés és az állattenyésztés. Ehhez pedig sok pénz, azaz tőke, tehát hitel és szabad munkaerő, vagyis bérmunkás kellett. A robotoló jobbágy nem volt érdekelve abban, hogy munkája eredményes legyen. Amellett a birtokstruktúra is nagyon rossz volt. A művelhető földterület 70 százaléka volt a földesurak birtokában, de az ősiség miatt ők sem rendelkeztek korlátlanul birtokaik felett, ezért nem vehettek fel, pl. jelzáloghitelt. A jobbágyság kezén a földterület mindössze 18 százaléka, összesen 13 millió hold volt. A jobbágyok mintegy 60 százaléka nincstelen szegényparaszt és csak 40 százaléka telkes jobbágy, de ezek közül is csupán 5 százalékanak volt egész telke. És mégis nekik kellett viselniük az ország minden terhét.

SZÉCHENYI ISTVÁN ÉS WESSELÉNYI MIKLÓS, A REFORMOK ELINDÍTÓI

Széchenyi három nagy művében: a *Hitelben*, a *Világban* és a *Stádiumban* fektette le elsőként a magyarországi reformmozgalom alapjait. Felemelte szavát az ősiség ellen, mert e miatt a birtokos sem juthat rendes kamatra hitelhez. Amellett igazságtalannak tartotta azt is, hogy tízmillió ember közt kilencmillió „nem bírhat ingatlan sajátot”. Ezért „az egész haza csak úgy munkáltatik, mint idegen föld, mert szinte senki sem munkálja magáét, hanem

mindenki másét”, pedig csak az a munka lehet eredményes, amelyet az ember a maga és az övéi hasznára végez. Majd szinte teljesen bezárja a kört mondván: „Hol ember emberen uralkodik önkénnyel, ott virág helyett halotti ravatal földi a mezőt és az egész természet gyászol!” Gondolatmenetét a *Stádiumban* ezekkel a szavakkal fejezi be: „Nem mondom tehát, hogy a nemtelen is *bírjon* ingatlant, hanem hogy *bírhasson*. A törvény csak az utolsót határozza el, azaz ne *parancsoljon*, hanem csak *engedjen*, a többit bízva az időre s a szabad részekre.” Majd rendszerbe foglalja a teendőket. Eszerint növelni kell a termelést, korszerűen rendezni kell a földesúr és jobbágy viszonyát, mert e nélkül nem lehet növelni a termelést, fejleszteni kell a közlekedést, mert e nélkül nincs áruforgalom, be kell vezetni a közteherviselést, mert csakis így lehet fejleszteni a közlekedést, szabaddá tenni a gazdasági tevékenységet.

Arra is figyelmeztet, hogy e kérdések megoldását nem szabad a kormányra bízni, mert ez az „önkénti ellenzáloga lenne, de a nép sem eszközölheti és ne is eszközölje, mert abból anarchia támadna”. Szerinte csak a nagybirtokos főnemesség és a főpapság oldhatja meg ezt a kérdést saját maga és a nép javára. Eszméi nagyon nehezen törtek maguknak utat a főnemesség és a főpapok soraiban.⁸

Ez tette lehetővé, hogy a köznemesség és a nemesi származású értelmiség váljon a reformok fő hordozóivá. Szerencsére egyre több főnemes is csatlakozott a mozgalomhoz. Ebben báró Wesselényi Miklósnak is fontos szerepe volt. *Balítéletek* című művében kipellengérezte az előítéleteket és az elavult politikai gondolkodást. A magyar arisztokráciát pedig így jellemzi:

„Vannak, hála az égnek, igen lelkes, nemes érzésű, mívelt eszű mágnásaink, de őszintén megvallva, bizony ritka madarak, ellenben van magyar mágnás (borzadva mondom) még csak magyarul sem tud . . .

Midőn pompával, ünnepléssel kezdődik a Diéta, sokan csődülnek oda: de mihelyt a munka kezdődik, többnyire eltűnnek a cifra atillák.”

Könyvét még 1831-ben megírta, de a cenzúra és a nádor tilalma miatt csak 1833-ban jelenhetett meg nyomtatásban, de akkorra már közismertté vált. A bécsi kormánynak nem tetszett ez a könyv, mert szerzője benne kifejti: minden nemzet tartozik adózni, de csak önmagának, nem idegeneknek. Amellett a feudalizmus elleni küzdelmet egybe kell kapcsolni a nemzeti küzdelemmel. Követeli a jobbágyok felszabadítását, mert a terhek alól felszabadult jobbágy, ha jogokat kap, védelmezi az alkotmányt, kialakul az egységes nemzet, amely szabadságát és függetlenségét is kivívja. Ez Wesselényi könyvének üzenete.

Wesselényi vezetésével szerveződni kezd a liberális nemzeti párt, amely már nem a rendi sérelmek orvoslásáért küzd, hanem a nemzeti nyelvért és szabadságért. Abban a korban a liberalizmus lényege az, hogy nem ismeri el

a születési előjogokat, helyette népképviselői parlamentet akar, még ha magas cenzussal is. A demokraták viszont az általános választójog hívei, a radikálisok pedig a nőknek is választójogot akarnak adni, amellel radikálisabb módszerek alkalmazásának a hívei. Wesselényi, Kossuth is, megmaradt liberálisnak.

Wesselényi kiváló szónok, nagyszerű úszó és vívó, amellel nagyon bátor ember, népszerűsége rendkívül nagy. Igazi vezéregénység. Mindenki előtt ismeretes volt, hogy mekkora személyes bátorságról tett tanúbizonyságot a pesti árvíz alatt, amikor az emberek tucatjait mentette ki az árból.

Az 1831-es parasztlázadástól megriadt udvar és kormány az urbárium javításával akarta maga mellé állítani a parasztságot. Ez nem sikerülhetett neki, mert időközben felnőtt a reformnemzedék, amely előbbre tudott látni, sőt lépni is, és ezt meg is tette. Az udvar és kormánya javaslatával szemben Kölcsey Ferenc az országgyűlésen kijelentette: „A kormány urbárium által urbáriumot akar, nekünk urbárium által nemzetet kell akarnunk; azaz feladatunk úgy intézni az urbárium tárgyát, hogy a nép egyszerre tulajdoni és polgári jogokat nyerjen.” Ezzel egyértelműen kimondta: el kell törölni a feudalizmust, hogy kiépülhessen a polgári társadalom.

Több más könyvet is írt Wesselényi, pl. a lótenyésztésről, de ezek közül a legjelentősebb: *Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében*, amely csak 1843-ban jelent meg. Ebben választ igyekeznek adni arra a kérdésre, hogyan oldható meg a szlávok kérdése a magyar politikai nemzet keretein belül anélkül, hogy elveszítsék identitásukat. Mai nyelvre lefordítva, megőrizhessék kulturális autonómiájukat.

A magyar nyelv, kultúra és tudomány egyik legfontosabb eseménye az 1825-től ülésező országgyűlésen játszódott le azzal, hogy Széchenyi István egyévi jövedelmét, 60 ezer forintot ajánlott fel a Magyar Tudós Társaság, a későbbi Magyar Tudományos Akadémia megalakítására. Nagylelkű példáját többen is követték, és hamarosan együtt volt az az összeg, amely ennek a korszakalkotó és jelentőségű intézménynek a megalakulását, munkájának életképességét biztosította.

1825 után a reformeszmék annyira népszerűekké váltak, hogy a nemesség többsége elfogadta, magáévá tette azokat. Ennek köszönhetően az 1832–36-os országgyűlésen már többségben voltak a liberálisok. Csak az országgyűlési munkarend, a törvényhozás bonyolultsága akadályozta meg ezt a többséget abban, hogy már akkor modernizálják az alkotmányt, az egész jogrendet, és ezen keresztül a társadalmi és gazdasági rendszert. Mivel ez nem történhetett meg, Deák Ferenc javaslatára az országgyűlés hozzálátott a részleges törvények meghozatalához, hogy ezek segítségével előkészítse a későbbi nagy előrelépést.

Az ezen az országgyűlésen elhangzott viták nyomán egyre több birtokos nemes ráébredt arra, hogy a közteherviselés és a jobbágság örökvaltság útján történő felszabadítása, valamint az ősiség eltörlése az ő érdekük is. Számos megyében önkéntes alapon vezették be a közteherviselést. Elsőként Bezerédj István Tolna megyei birtokos vállalta az önkéntes adózást, majd példáját számosan követték. Mások részéről viszont még nagyobb lett az ellenállás. Ekkor kezdett világossá válni, hogy Széchenyi elképzelése, miszerint a reformmozgalom kiegyenlíti az ellentéteket, nem következik be. Ellenkezőleg, még jobban kiéleződnek az ellentétek egyrészt a nemzet és a kormány, másrészt a főnemesek és a köznemesek között. Ebben a kérdésben volt első ízben ellentétes véleményen Széchenyi István és Kossuth Lajos. Széchenyi kitartott korábbi nézete mellett, hogy a reformokat a főnemességnek felülről kell meghoznia, Kossuth viszont úgy látta, hogy a köznemesség lesz az az erő, amely, ha kell, a főrendekkel és nem csupán a kormánnyal szemben fogja azokat kiharcolni. A liberalizálódott köznemesség pedig egyre hangosabban és egysebésebben kezdte követelni az új alapokmány (alkotmány) meghozatalát.

KOSSUTH LAJOS KÜZDELME A REFORMOKÉRT

A magyar liberálisok vezére báró Wesselényi Miklós keményebb fellépést sürgetett a Széchenyi által kidolgozott reformok érdekében. Ezért nézeteltérés is volt kettejük között, pedig számos nyugat-európai mintájú intézményt közösen hoztak létre Magyarországon. A lóversenyek megszervezésével, amellyel hogy hasznos társadalmi mozgalmat hoztak létre, a lótenyésztés fejlesztését is szolgálták. Megalakították a Nemzeti Kaszinót, melynek nyomán ország-szerte megalakultak a kaszinók, hatásukra alakultak a vívőegyletek. Tehát pezsgővé vált a magyar társadalmi élet, ami számos pozitívumot vont maga után. Széchenyi nevéhez fűződik a Lánchíd megépítése, a dunai gőzhajózás beindulása, a Vaskapu hajózhatóvá tétele és számos más gazdasági létesítmény megszületése. Széchenyi azonban nem akart pártot, ellenezte a liberális eszmék terjesztését, Wesselényi viszont ebben látta a fejlődés felgyorsításának módját. A hatalom is felfigyelt a magyar társadalomra gyakorolt nagy hatására, ezért felségsértés vádjával törvényszék elé állította. Bár szabadról védekezhetett, a politikai és a közéletben már nem nagyon vehetett részt. Helyébe a köznemes Kossuth Lajos lépett.

Kossuth zempléni tevékenységének köszönhetően juthatott el az 1832–36-os pozsonyi diétára és válhatott országos hírnevű politikussá. 1932 szeptemberében a zempléni megyegyűlésen a pozsonyi országgyűlésre készültek. Az egyik megyegyűlésen Lónyay Gábor hatásos beszédben fejtette ki, hogy a nemes és a paraszt között „szédítő mélység” tátong, és ez tovább nem maradhat így.⁹

Lónyayt Kossuth követte a szószéken, és Kósa Csaba szerint ezekkel a szavakkal fordult hallgatóihoz:

„– Tekintetes Karok és Rendek! Aki meggyőződését principiumokra nem alapítva, gondolkozásában a szél változása szerint ingadoz, nem érdemli a férfi nevet. Csak az érdemes ezen nevezetre, aki, bár maga maradjon is egy ellenséges világ közepette, csüggedhetetlen bátorsággal védi azt, amit igaznak lenni lelkében elésmert . . . A gondolkodásban gyakran kedvtelve elmerülni szokott életemnek nem kevés idejét fordítottam és a sajtó kérdésének elfogultság, mellékes tekintet s indulatoskodás nélküli minden oldali megfontolására, feszített figyelemmel vizsgáltam azt, természeti, emberi, társaságos, polgári törvényes és tapasztalási szempontokból, s mindezek után szívvéremmel egybenolvadott meggyőződésemmel hiszem: vegyenek el mindent tőlünk, csak a szabad sajtót adják meg, s nemzetem szabadsága, nemzetem boldogsága felől kétségbe nem esem . . . A despota pedig mindig véteknak kiáltja ki a szabad sajtót.”¹⁰

Ebből is látszik, hogy politikai programjának legsarkalatosabb tétele a sajtószabadság.

Kossuth minden vágya, hogy eljusson a pozsonyi diétára. Ez a vágya teljesül apai jó barátjának, az idős, Zemplénben élő báró Vécsey Pál jóvoltából. Mivel joga van rá, maga helyett Kossuth Lajost küldi Pozsonyba. A pozsonyi diétán Kossuth első és legfontosabb feladatául azt tűzi ki maga elé, hogy szabadon tudósítson a rendi országgyűlés munkájáról. Nem kis küzdelmébe került, mire sikerült 1833-ban elindítania (az országgyűlés 1832 decemberében kezdte el munkáját) az *Országgyűlési Tudósítások* című, kézzel sokszorosított lapját. A hatalom ahhoz már nem járult hozzá, hogy nyomdában készülhessen a lap. Kezdetben csak néhány példányban jelenhetett meg, mert kevés volt az előfizető, így is országszerte óriási a hatása.¹¹

Az országgyűlésen ismerkedett meg Kossuth Wesselényivel meg Kölcseyvel, és azonnal megállapították, hogy azonos nézeteket vallanak, melynek egyik alap gondolata: nemesek és nem nemesek egyként válhatnak szabaddá. Liberális átalakulást akarnak elérni, amihez meg kell nyerni a közvéleményt. Ezt a feladatot kell betöltenie az *Országgyűlési Tudósításoknak*, amelyet Kossuth szerkeszt az országgyűlési ifjak és a követek kíséretében lévő jurátusok (joghallgatók) segítségével. Kossuth ebben a lapban ismertette az országgyűlésen elhangzott képviselői felszólalásokat, számos esetben saját véleményét is elmondta.

Erről a tevékenységéről Szabad György így vélekedik:

„Kossuth »tudósítóként« is igyekezett megőrizni a kellő objektivitást, lapja úgy biztosított nyilvánosságot az országgyűlési vitáknak, hogy a kormányzat

támogatóinak, illetve a reformellenzékkel szembefordulóknak az állásfoglalása, sőt érvelése is tükröződött hasábjain. Vigyázott arra, hogy ne forduljon elő olyan közlése, netán megjegyzése, amely megnyilatkozásait tartalmilag eltorzította volna.”¹²

Általánosan elfogadott nézet volt, hogy a *Tudósításokat* százan olvasták, ezren hallgatták, és tízezrek adták tovább az ott leírtakat. Az emberek megtudhatták, hogy Deák Ferenc az országgyűlésen kijelentette: csak az a hon virágzó, hol szabad kezek szorgoskodnak. Azt is, miért nehézkes az új törvények meghozatala. Balogh János, Bars vármegye követe nyíltan kimondta: mindaddig amíg a kormánynak és a főrendeknek korlátlan vétója van, amíg a vármegyék és a királyi városok önállóbbak és függetlenebbek nem lesznek, amíg az egyházi rend a világi törvényhozásban részt vesz, amíg minden hivatalt a kormány oszt ki, hogy ezek meggátolják a nemzet serdülő erejének az érvényesülését, komoly előrelépés nem történhet. Azt is, hogy „Lőcse város követje a magyar nyelv előmozdítását derekasan sürgette . . .”, hogy január 21-én a Főrendiek tábláján Wesselényi és Széchenyi miről beszélt, majd le is közli beszédeiket. Közli Kölcsény keserű szavait is, miszerint „Még nem értünk meg a szabad sajtóra.”¹³

Az országgyűlés befejezése után Kossuth Lajos Pestre költözik és 1837-től kezdve kiadja a *Törvényhatósági Tudósítások* című lapot, amely elsősorban Pest vármegye törvényhatósági üléseiről tudósít, de a többi megyéből is, köztük Bács-Bodrog és Torontál vármegyéből is. Még nyomdagépet is sikerül szereznie, hogy meggyorsítsa a munkát, mert nagy az érdeklődés a lap iránt, de a nyomdagépet a hatalom elkobozza. Az újságot nem sikerül ezzel leállítani, mert az ismét kézi sokszorosítással megjelenik, és hozzájárul, hogy a reformmozgalom egyre nagyobb tömegekre terjedjen ki. Ez félelemmel tölti el az udvart, a kormányt és a főrendek számos tagját, ezért erőszakhoz folyamodnak.

Először Wesselényi Miklós ellen lépett fel a hatalom, aki harcolt Magyarországon és Erdély egyesítéséért, a magyar mint hivatalos nyelv bevezetéséért a latin helyett, a teljes vallásszabadságért, mert, ahogy fogalmaz, az egykor üldözött keresztények „üldözőkké válnak, s akik egykor szenvedtek, másokat kezdték szenvedtetni”. A Szatmár megyei gyűlésen nyíltan megvádolta a kormányt, hogy azért akadályozza az örökvaltságáról szóló törvény meghozatalát, hogy a kilencmilliónyi földnép fellázadjon a nemesség ellen. Ha pedig ez megtörténik, akkor majd a kormány védelmébe veszi a nemességet, hogy aztán azt is szolgálva alacsonyítsa. Egy szóval sem említette a királyt, hanem csak a kormányt, mégis felségértés vádjával állították bíróság elé. Világos a hatalom célja: perrel elnémítani a nagyon veszélyes politikai ellenfelet, esetleg el is veszejteni¹⁴, mint tették annak idején Nádasdyval, Zrínyivel és Frangepánnal.

A Wesselényi-per kapcsán csapott először össze Magyarországon az abszolutizmus és a liberalizmus. Wesselényit a liberálisok megvédték ugyan, de a hatalom évekre elnémitotta azzal, hogy a pert elhúzta, majd be is bőrtönözte Wesselényit. A hatalom elérte célját, azt viszont nem sikerült megakadályoznia, hogy e kérdés kapcsán a gondolati és szólásszabadság kérdése előtérbe kerüljön. Ez pedig mozgósítólag hatott.

Széchenyi István a főrendiházban vetette fel a kérdést: hogyan lehessen szabadon szólani, ha a felszólaló ellen – hetekkel, hónapokkal később – vizsgálat folyhat? És megvédi az alsótáblai ellenzék, valamint Wesselényi azon nézetét is, hogy király és kormány nem egy. Ezért Wesselényi nem követett el felség-sértést, mert csak a kormányt bírálta, a kormányt pedig szabad bírálni.

A hatalom Kossuth ellen is felépett a *Törvényhatósági Tudósítások* miatt. Tette ezt azért is, mert legtöbbet az elfogottak és a perbe vontak ügyével foglalkozott, védőügyvédként is, majd jogi tanácsosként is. Szabad György Kossuth bebörtönzését így írja le:

„Az 1837. május 5-ére virradó éjjel – mint ismeretes – katonai különítmény fedezetével a budavári József-laktanya börtönébe hurcolták Kossuthot. Több mint hároméves fogsága idején nem volt lehetősége, hogy közvetlen hatást gyakoroljon honfitársaira.”¹⁵ Kossuthot a börtön nem törte meg. Az ottani éveket tanulással töltötte el, hogy kiszabulása után még eredményesebben harcoljon a reformokért.

Bécs továbbra is a korábban jól bevált taktikát alkalmazza a magyar rendek ellen. Igyekszik elgáncsolni önálló kezdeményezéseiket, közben minél jobban kiszipolyozni az országot, a reformokkal kapcsolatos kérdések megvitatása helyett mindig közjogi térre terelni a vitát. Ezt tette az 1839–40-es országgyűlésen is azzal, hogy az uralkodó V. Ferdinánd törvényellenesen megfosztotta mandátumától a radikálisok egyik Pest megyei kiváló vezéregyéniségét. A rendek nem nyughattak bele ebbe a törvénytelenségbe. Hisz most is ugyanazt a módszert alkalmazták, mint Kossuth és sokan mások esetében. Az ellenállás ezúttal olyan nagy volt, hogy meghátrálásra kényszerítette az udvart és a kormányt. Az udvar kénytelen volt megerősíteni a korábban meghozott törvényeket, elismerni azt a több évtizedes követelést is, hogy az uralkodó és tanácsadója, a kormány nem egy és ugyanaz. Az előbbi sérthetetlen, az utóbbi nem. A király kénytelen volt hozzájárulni, hogy a bebörtönözötteket kiszabadítsák a börtönből, a folyamatban lévő politikai pereket pedig töröljék. Ekkor szabadult ki Wesselényi, aki a börtönben majdnem megvakult, Kossuth is, akit a börtön egyáltalán nem viselt meg, és a többi politikai bebörtönözött is. A szólásszabadság tekintetében is javult a helyzet. Liberalizálták az iparendé-lyek kiadását, meghozták a magyar váltótörvényt, és felállították a magyar

váltótörvényszéket, ami első lépés volt az ösiség eltörlése felé. Kossuth 1840. május 10-én szerezte vissza személyes szabadságát.¹⁶

A kormány 1841-ben még egy lépéssel tovább ment. Engedélyezte a Kossuth szerkesztette *Pesti Hírlap* megjelenését. Annak fejtegetésébe most ne bocsátkozzunk bele, hogy milyen hátsó szándékkal tette ezt. Inkább idézzük Kósa Csabát, hogyan írja le ezt a fontos eseményt:

„Ezernyolcszáznegyven december huszonkilencedikén kopogtattak Kossuth Lajos lakásának ajtaján. Keménykalapos, elegáns úr a látogató. Landerer Lajos pesti nyomdatulajdonos, afféle reformkori sajtócézár. A házigazda nem hisz a szemének. Alig több mint fél esztendeje szabadult a börtönből, köszönhetően az 1840. évi országgyűlésnek, Deák Ferenc bölcs közbenjárásának. Kiszabadult, de tudja jól, hogy szemmel tartják. Minden lépéséről beszámolnak Metternichnek.

Landerer ajánlata lenyűgöző. A kézzel írott Országgyűlési és Törvényhatósági Tudósítások lázító szerkesztőjének a nyomdatulajdonos ezt a kérdést teszi föl:

– Hajlandó lenne ön a januárius kezdetével meginduló Pesti Hírlap szerkesztését magára vállalni?“¹⁷

Kossuth látogatójától azt is megtudja, hogy Bécsben már mindent elintézett, és semmi akadálya, hogy a lap Kossuth szerkesztésében jelenjen meg. Így indult a *Pesti Hírlap*. Kossuth nyakában most ott ült Metternich cenzora, akinek éberségét tudni kellett kijátszani. A *Pesti Hírlap* hangvétele éppen olyan bátor, mint a *Törvényhatósági Tudósításoké*, amelyet pedig borítékban, levélként küldött előfizetőinek, mert a leveleket nem cenzúrázták.

1840-ben az országgyűlés törvénybe iktatta az örökváltságot, ami látszólag nagy előrelépés volt a jobbágyság felszabadítása felé vezető úton. A valóságban nem sokat változtatott a helyzeten, mert a jobbágnak nem volt pénze az örökváltságra, így a birtokos nemes sem juthatott az annyira szükséges tőkéhez gazdasága modernizálásához. Kossuth bírálta is az örökváltságról szóló törvényt, és követelte, hogy a birtokos nemesség önként mondjon le kiváltságairól, még az adómentességről is, hisz „Európa-szerte csak a koldús adómentes, minálunk az úr” – hangoztatta. Majd hozzáteszi: „Nekünk is van annyi pénzünk, hogy ötször annyink lehet, mihelyt akarjuk. Csak ne fősvénykedjünk, Uraim! . . . nagyon nehezen akarjuk megszokni azt a gondolatot, hogy a közlekedés könnyítésének hatalmas eszközeire pénzt adni nem akarni, a legrosszabb gazdaság.”¹⁸

Bátor hangvételével sikerült megnyernie a reformoknak a megyei nemesség többségét, Széchenyi viszont most került először szembe Kossuthtal, mert Kossuth tevékenységét „felforgatónak” minősítette. Széchenyi félt a gyors

változásoktól, mert azok, úgy vélte, előbb vagy utóbb töréshez vezetnek. Kossuth visszautasította a vádat: ő nem felforgató – írja –, hanem csak figyelmeztet, mert a nép nem kegyelemként kéri a kiváltságok eltörlését, hanem követeli, és siessenek ezt a követelést teljesíteni, nehogy elkéssenek azok megadásával.

Széchenyi attól tartott, hogy Kossuth bátor, szókimondó, a cenzúrát megtevesztő írásaival Magyarországra irányítja majd a Szent Szövetséget, amely forradalmat sejtve letiporja a magyarságot. Nem a jobbágság felszabadítása ellen volt, ellenkezőleg, ő indította el ezt a folyamatot, és javasolta ennek a kérdésnek a megoldását; de tartott Kossuth módszerétől, mert ott is forradalmat, anarchiát sejtett, sőt látott, ahol erről szó sem volt. Ez a félelme íratta meg vele egyik legnagyobb művét, amelynek a *Kelet Népe* címet adta.

Ebben a művében Széchenyi kifejti, hogy a *Pesti Hírlap* és Kossuth azért veszélyes, mert „a magyarságot, de az ország lakosságát osztály, vallás, nyelv szerint megosztja, egymás ellen uszítja, ami előbb anarchiát hoz, utóbb pedig, ennek ellenhatásaképpen, zsarnokságra fog vezetni”. Kossuth kénytelen reagálni, mert a vádak nagyon súlyosak, részben igazságtalanok is. Könyvre könyvvel nem válaszolhat, mert ahhoz sok idő kell. Válaszol hát a *Pesti Hírlap* hasábjain, igen mérsékelten:

„De én gyanúsításokra nem akarok gyanúsítgatással felelni; én azt gondolom, ügyről s nem személyről van szó; s miután valamint keblem rejtekét szeretném kitárni a nemes grófnak, hogy lássa, minő tiszta szándok minden érverés; ép úgy meg vagyok győződve a közös hont oly munkás, oly áldásdús szeretettel szerető nemes gróf szándoka tisztaságáról; úgy vélem, elveink egyezők lévén, nincs okunk indulatba jőni, s a többit könnyen tisztába hozzuk . . .” Majd így folytatja:

„A nemes gróf ezen munkája a *Pesti Hírlap* ellen van írva; de – Istennek hála! – nem elvei ellen – Istennek hála! mondom, mert mondhatatlanul fájít és értelmemet kétkedésbe hozhatta volna, ha épen általa látnám megtámadtatni az elveket, mikre nézve örökös hála s tisztelet érzetével mestermemnek vallom őt, melyekben szent vonzalommal hinni ötöle tanultam . . . Ezen elvek nincsenek megtámadva. A nemes gróf mindig híven magához a 117-ik lapon nyílt vallomást tesz, hogy elveimet jobbadán és legfőbb vonásaiban osztja . . .”¹⁹

Szerencsére a Széchenyi és Kossuth között kialakult vita nem rontott a mozgalom belföldi megítélésében. Sőt, időközben a magyar reformmozgalom külföldi megítélésében is javulás állt be. Az addig csak Bécsből kapott információk, alapjában véve dezinformációk mellett eljutottak oda a magyarországi

válaszok és valós információk is Wesselényi Miklós, Dessewffy Aurél, Széchenyi István, Pulszky Ferenc és mások jóvoltából.

Az országgyűlés felsőházában (felsőtábla) is megalakult az ellenzéki csoport, amelynek tagjai a 40-es években jelentős szerepet töltenek be, hisz e csoport tagjai gróf Batthyány Lajos, báró Eötvös József, Batthyány Kázmér, Teleki László, Pálffy József, Esterházy Mihály, Károlyi György és mások. Széchenyi formálisan nem tagja a csoportnak, mert elvből egy pártnak sem akar a tagja lenni, nehogy ez korlátozza szabadságában, de támogatja ezt az ellenzéki csoportot.

Az alsótáblán megalakult csoport tagjai: Deák Ferenc, Klauzál Gábor, id. Pázmándy Dénes, Palóczy László, Beöthy Ödön és mások, nagy lendülettel viszik előbbre a reformmozgalmat. Még a konzervatív csoport tagjai is haladó gondolkodású művelt emberek. Mérsékeltbb elveket vallanak ugyan, de a reformok hívei.

Kossuth a *Pesti Hírlap* hasábjain és szóban is, ahol csak tehette, támogatta a megyei nemesség mozgalmát, a megyei és városi önkormányzatok erősítését, hogy minél nagyobb legyen a befolyásuk a törvényhozásra. A kormány viszont a bocskoros nemesek népes táborát igyekezett szembefordítani a köznemességgel, különösen választások alkalmával. Etetéssel, itatással akar minél több kormánypárti képviselőt bejuttatni az országgyűlésbe. Régi gyakorlat ez, és most az ellenzék is él vele.

A hatalmon lévők körében eluralkodik az a nézet, hogy a reformokat nem lehet elkerülni, de azokat felülről kell meghozni. De a konzervatívok tábora kettészakad. Az „ókonzervatívok” táborára, amely nagy vehemenciával lépett fel a liberális eszmékkal szemben és a liberálisok ellen, valamint az ifjú konzervatívokra, akik az 1841-ben megjelenő *Világ* köré tömörültek. Ez utóbbiak nem léptek fel mereven a haladó eszmék ellen, de óvatosságra intettek, csak jól megfontolt lépetekkel akartak előre haladni. Ezért is kapták a „fontolva haladók” nevet.²⁰ Gróf Dessewffy Aurél volt a legismertebb képviselőjük. Szerinte az elkerülhetetlen reformokat a főrendek segítségével a kormánynak kell végrehajtani úgy, hogy a társadalmi egyensúly ne szenvedjen változást. Széchenyi nem egyezik a „fontolva haladókkal”, mert többet kell megvalósítani – vallja –, mint amennyit a hatalmon lévők és a kormány akar. És azt a többet semmi esetre sem a kormány segítségével kell elérni, hanem a rendek összefogásával magának a nemzetnek kell megvalósítania, mert csak az biztosíthatja az ország önállóságát. A kormány és az ókonzervatívok viszont még a „fontolva haladók” mérsékelt javaslatait is túlságosan haladóknak találja és elveti azokat. Elkerülhetetlenné vált a politikai harc kiéleződése.

Az 1840-es évek elején a parasztság is, a birtokos nemesség jelentős része is, meg a kis létszámú, de öntudatra ébredő városi polgárság is elégedetlen a helyzetével, mert a kormány a nagy eladósodás miatt egyre nagyobb terheket ró ki az országra. A megfeneklett feudális rendszer képtelen többet termelni, hogy el tudja viselni a megnövekedett terheket. Csak társadalmi és gazdasági reformokkal lehetett előbbre lépni. Ehhez pedig sok pénzre volt szükség. Keresték a megoldást, hogyan teremtsenek elő pénzt az örökváltságra, hogy a jobbágyok mentesülhessenek a kilenced és a robot viselése alól, hogy ezzel növeljék termelési kedvüket és lehetőségeiket. Kellett a pénz a birtokos nemességnek is, hogy modernizálja gazdaságát, meg a társadalmi egyletek, intézmények működtetésére, az oktatás, haditudományok, nyelvművelés, színházak továbbfejlesztésére, gazdasági vállalatok létesítésére. A kezdő tőkét itthon kellett előteremteni, hogy külföldi tőkéhez is hozzájuthasson az ország. Hazai tőkét csak a közadózás bevezetésével lehetett előteremteni.²¹

Az örökváltsággal kapcsolatban Kossuthnak már a 20-as évek elején volt egy elképzelése. Ha a földesurak csak a jobbágyi adózások tekintetében tulajdonosai a jobbágyteleknek, ebből az következik, ha a jobbágy telke egykilencedét átadja a földesúrnak, akkor mentesülnie kell a további adózás alól, mert ily módon telke maradó részét ezzel megváltotta földesurától. Ebből kiindulva a 40-es évek elején kifejtette: ha az úrbéri viszony közjogi elemeket is tartalmaz, „s a telekföld nem olyan tulajdona a földesúrnak, mint az allódiium”, akkor magának az államnak kell átvállalnia a jobbágytelkek után a földesurak kárpótlását, hiszen ezzel nem sérül a tulajdon szabadsága.²²

Széchenyi a *Jelenkorban* Telekdíj című írásában kifejtette, hogyan tudnának 100 millió forintot előteremteni, hogy 5 százalékos kamat ellenében hitelhez juthasson a földbirtokos. Kossuth, sokak meglepetésére, hisz vitában állt vele, elfogadta Széchenyi javaslatát azzal, hogy az összeg felét a jobbágyok kapják kölcsönbe az örökváltság céljaira. Ezzel beindulna az 1840-ben kimondott örökváltság megvalósítása.²³ A telekdíjra vonatkozó javaslat azonban megbukott az 1843–44-es országgyűlésen. Ekkor országszerte mozgalom indult az önkéntes adózás bevezetésére. Elsőként a már említett Bezerédj István Tolna megyei birtokos nemes tette meg ezt a javaslatot. Kossuth maga is vállalta az önkéntes adózást, Széchenyi viszont ellenezte, mert ő országgyűlési döntést akart ebben a kérdésben is, és ismét támadást indított Kossuth ellen. Wesselényi, Deák és sokan mások viszont szintén támogatták az önkéntes adózást és maguk is vállalták azt. Így vált az társadalmi mozgalommá. Ekkor állapította meg Kossuth, hogy Széchenyi „pisztolylövése” Deák Ferenc azzal, hogy „több mint kétszáz zalai nemes önadóztatásra vállalkozott »ágyú« szavával felelt Széchenyinek.”²⁴

A REFORMESZMÉK VERESÉGE AZ 1843–44-ES ORSZÁGGYŰLÉSEN

Az 1843–44-es országgyűlés előtt a cenzúra már nem tudta, talán nem is akarta megakadályozni sem a sajtó „túlkapásait”, a *Pesti Hírlap* szókimondó írásait, sem a röpirátáradatot. 1841-ben Havas József a cenzor azt kérdezte a Kancelláriától, töröljön-e minden vezércikket, de kérdésére nem kapott választ.²⁵ A bécsi kormány arra számított (ami malmára hajtotta volna a vizet), hogy még jobban kiéleződnek az ellentétek egyrészt a magyar nemzetben belül a konzervatívok, a mérsékelték, a középutasok, a liberálisok, másrészt a magyarok és a nemzetiségek között, akiket a bécsi kormány és az udvar tudatosan és bőkezűen támogatott a magyar nemzeti mozgalom ellenében, mert politikájának egyik sarkalatos tétele volt: oszd meg és uralkodj!

Az országgyűlés 1844-ben becikkelyezte, a király pedig szentesítette azt a törvényt, amelyet az országgyűlés még 1840-ben meghozott, és amely kimondja, hogy az országban a felsőoktatás és az államigazgatás nyelve a latin helyett a magyar. Ez nagy elégedetlenséget váltott ki a nemzetiségek soraiban. A horvát szábor kimondta, hogy Horvátországban és Szlavóniában a horvát a hivatalos nyelv, amit a király szintén szentesített.

A kormány megtagadta a vámokra, vámjövodelmekre vonatkozó adatok kiadását az 1843–44-es országgyűlésnek. Ezzel lehetetlenné tette, hogy az országgyűlés törvényt hozzon e fontos jövodelmi forrás kérdésében. Ezért született meg Széchenyi javaslata a telekadóról, amelyet Kossuth is támogatott, de az országgyűlési többség nem fogadott el. Kossuthnak e vereség után küzdenie kellett, nehogy szétessen a reformellenzék. A mozgalomnak jót tett az önkéntes adózás bevezetése és a védegyeleti mozgalom.²⁶

Kossuth 1843 júliusában megállapította: a nemesség egyedül nem képes megreformálni a magyar társadalmat. Szerinte az országot és a megyei önkormányzatot csak a népképviselői bevezetésével lehet elindítani a fejlődés útján. Első lépésként ki kell építeni az egyesületek országos hálózatát. A mezőgazdaság mellett pedig az ipart is fejleszteni kell. Ezért hozta létre a Védegyelet, amely feladatul kapta, győzzön meg mindenkit, csak hazai iparterméket vásároljon. A védegyeleti mozgalom vált a reformkor legtömegesebb társadalmi mozgalmává. Taglétszáma fél év alatt nyolcvanezerre növekedett. Gazdasági téren nem hozta meg a kívánt eredményt, viszont társadalmi téren igen, mert növelte az emberek öntudatát és eltökéltségét, hogy harcoljanak a zsarnokság ellen.

A magyar birtokos nemesség korábban a szabadkereskedelem híve volt. Most sokan kívánatosnak tartják a védvámok bevezetését, hogy eredményesen

lehesse védelmezni a magyar ipart a fejlettebb osztrákkal szemben. A konzervatívok továbbra is kitartottak a szabadkereskedelem mellett. Metternich pedig veszélyesnek ítélte meg az egyesületi mozgalmat. Ezért adminisztratív eszközökkel küzdött ellene. 1844-ben elrendelte a törvényhatóságoknak az egyesületek ellenőrzését, jóváhagyásukkal pedig maga és az Államértekezlet foglalkozott rendszerének bukásáig, azaz 1848-ig.²⁷

1844 júliusában Landerer Mihály megfosztotta Kossuthot a *Pesti Hírlaptól* azért, hogy – valószínűleg Metternich utasítására – nem adta meg neki a megígért béremelést, pedig a lap óriási hasznot hajtott neki. Kossuth erre lemondott lapszerkesztői állásáról. Ezzel ő maga is, meg a reformmozgalom is nagy veszteséget szenvedett, hiszen ettől kezdve csak a sokkal kisebb példányszámú és csak gazdasági kérdésekkel foglalkozható iparegyesületi *Heti-lapban* publikálhatott, mert nem kapott engedélyt új lap indítására.²⁸

Kossuth szerkesztői lemondásához egy másik esemény is hozzájárult. 1843-ban Eötvös József felajánlotta Metternichnek, hogy a reformok érdekében kész támogatni a törvényes kormányt. Bécsben pedig már régen megbánták, hogy 1841-ben Kossuthot kérték fel a *Pesti Hírlap* szerkesztésére. Így Eötvös ajánlata kapóra jött nekik.²⁹

Ettől kezdve Kossuth és harcostársai arra törekedtek, hogy minél több olyan egyesületet hozzanak létre országszerte, amely életben tartja és előbbre viszi a társadalmi mozgalmat. A „szociális életben a társas körben kell . . . reformálnunk önmagunkat, ott emelni fel a magyar nyelvet, ott hatni a nép nevelésére, ott terjeszteni a míveltséget, ott forrasztani össze a társadalmi különbségeket, ott ápolni a magyar ipart, ott kegyelni a tudományt s a magyar irodalmat, ott terjeszteni szóval s tettekkel a polgári erkölcsiséget, . . . mert csak ez az út a status intézkedéseket egységbe hozni az étellel”.³⁰

1845 őszen Teleki László elnökletével megalakult a Pesti Kör. Kossuth pedig 1846 karácsonyán megjelent cikkében a reformpolitika érdekében haszthatatlanul szükségesnek tartja az ellenzéki párt megalakulását.³¹

A pártalakítás annál inkább szükségessé vált, mert 1846 októberében megalakult a Konzervatív Párt, amely a *Budapesti Híradó* és a *Nemzeti Újság* segítségével már nagyon készült az újabb diétai választásokra.³²

Kossuth az önálló vámterületben a magyar nép önálló fejlődésének és nemzeti létének előfeltételét látta. Enélkül, vallotta, nincs műipar, „műipar nélkül a mezei gazdaság csak egy félkarú óriáshoz hasonlít”. Ebben a törekvésében támogatta őt a Védegylet, az Iparegyesület, a Gyáripari Társaság és a Kereskedelmi Társaság. Ezért kiadhatta a jelszót: „Tengerre, magyar!”, szorgalmazva ezáltal a Vukovár–Fiume vasútvonal kiépítését; Trieszt ellenében Fiume kikötő fejlesztését tűzve ki célul. „A egyszerű terv azonban

pártpolitikai viták prédája lett az 1847/48. évi országgyűlésen.”³³ Amellett Kossuth ismét összeütközésbe került Széchenyivel. Széchenyi politikailag veszedelmesnek tartotta a Védegylet mozgalmát, mert úgy vélte, kielezi a viszonyt Ausztriával, gazdaságilag meg káros, hisz keresztülvihetetlen célt tűz maga elé is „az ipar garasáért odadobja a mezőgazdaság aranyát”. Széchenyi szerint a Vukovár–Fiume vasútvonal helyett a Kárpát-medencei út-, vasút- és víziút-meg csatornarendszer kiépítését, a folyók, különösen a Tisza szabályozását, meg a mocsarak lecsapolását kell legelőször megvalósítani. Ki is dolgozta a tervezetet *Javaslat a Magyar Közlekedési Ügy Rendezéseiről* cím alatt, amely pontos adatokat és költségvetést is tartalmaz.

Széchenyi ezzel nem válik a Metternich vezette családi-miniszteri tanács, az ún. kamarilla emberévé, mert megőrizte függetlenségét. Még a kamarilla által támogatott „fontolva haladók” embere sem, de azt hitte, hogy végre kap az ország elegendő pénzt egy ilyen grandiózus és hasznos terv megvalósításához. Csalódnia kellett, mert sokkal kevesebb pénzt kapott a szükségesnél.³⁴

A magyar birtokos nemességre nagy hatást gyakoroltak az 1846-ban kitört galíciai lengyel nemesi felkeléssel kapcsolatos események. A bécsi kormányzat először a galíciai ruszin jobbágyokkal szétverte a nemesi felkelést, majd katonaságával leverte a jobbágyfelkelést. Kossuth és sokan mások is tudták, ha a magyar nemesség nem akar a lengyel nemesség sorsára jutni, akkor ki kell elégítenie a nép jogos követeléseit. A birtokos nemesség többé már nem halogathatja a sorsdöntő lépést.

Kossuth azonnal reagál: 1846 márciusában *Késő!*, majd áprilisában *Úrbéri viszonyok* című cikkeiben azonnali cselekvésre szólítja fel az érintetteket, de a cenzor letiltja cikkeinek megjelenését a *Hetilapban*. Később kijátszva a cenzort mégis megjelenteti cikkét, amelyben így fordul az ország politikai elitjéhez:

„Azt hisszük: megmentjük a hazát toldozó-foldozó reformkáinkkal? Azt hisszük, biztosíthatjuk nemzetünk jövődjét, ha a jövőndő épületének alaprakását elmulasztottuk? És mi lehet ezen alap más, mint a néppeli egy testté forrás, s ekként egy ép, egészséges nemzeti test előteremtése . . . A haza népének mindnyájan tagjai vagyunk . . .” Majd kimondja, hogy általános, kötelező örökváltság és közteljesítés mentheti meg a hazát és népet.³⁵

Válaszként az 1846. év végén megalakult Konzervatív Pártra, amely hallani sem akar a közteljesítésről, 1847 júniusában megalakult az Ellenzéki Párt, amelynek élén gróf Batthyány Lajos, Deák Ferenc és Kossuth Lajos áll. Ez a liberális eszméket hirdető párt programjába foglalja a közteljesítés bevezetését, a nem nemesek választójoghoz való juttatását, a kötelező örökváltság életbeléptetését állami segédlettel, és az ösiség eltörlését.

Erdélyben is hasonlóképpen gondolkodnak. Wesselényi még 1846. május 27-én Kossuthhoz írt válaszlevelében ezt írja: „Az úrbérek ideje lejárt, a feudalizmus romjainak bukni kell, s ha a nemesség fel nem fogja helyzetét, veszve van menthetetlenül, s esett áldozatul nem a szabadságnak, hanem a kormánykénynek”, mert „a nép itt is azzá lesz a kormány kezében a nemesség ellenében, mint Galíciában lett”.³⁶

A REFORMESZMÉK GYŐZELME AZ 1847–48-AS ORSZÁGGYŰLÉSEN

Az 1847–48-ra egybehívott országgyűlés meghozta az igazi áttörést. Metternich ezt szinte előre megérezte, mert azt tanácsolta V. Ferdinánd osztrák császárnak és magyar királynak, hogy erre az országgyűlésre olyan indítványt küldjön le, amellyel kivessi a kezdeményezést a rendek kezéből, hogy a reformokat felülről hozhassák meg a magyar nemzeti követelések figyelmen kívül hagyásával. A leiratban számos olyan javaslat szerepelt, amelyet már több mint két évtizeden át követeltek a magyar rendek, de a hatalom nem volt hajlandó azokat teljesíteni. Most maga az uralkodó javasolta azokat. Széchenyi úgy ítélte meg, hogy a leiratot el kell fogadni, mert szerinte a nemzet már van annyira *éber*, hogy a hatalom engedékenységet saját javára tudja fordítani. Kossuth ezzel szemben így érvelt: meg kell vétőzni a leiratot, mert a nemzet már van olyan *erős*, hogy saját jogán valósítsa meg a reformokat. Tették ezen javaslatokat az országgyűlés alsótábláján, Széchenyi Moson, Kossuth pedig Pest megye követeként. A két nagy politikai ellenfél valójában egyet akar, csak stratégiájuk és taktikájuk eltérő. Most a parlamentben csatározhatnak és meg is teszik.

V. Ferdinánd azzal is gesztust tett a magyar nép felé, hogy a megnyitó trónbeszédét magyarul mondta el.

Az országgyűlésen a leirat és a két javaslat körül hatalmas csatározásokra került sor, amelyeknek a párizsi forradalom vetett véget. Ennek híre 1848. február 27-én érkezett meg Bécsbe, Pozsonyba pedig 29-én. Kossuth érkezettnek látta az időt, hogy a lehető legrövidebb idő alatt a leiratban szereplő pontokat kiegészítve a magyar nemzeti követelésekkel, olyan javaslatot szerkesszen és terjesszen az országgyűlés elé, amely biztosítja Magyarország politikai és gazdasági önállóságát. E kiegészítések szerint minden szinten be kell vezetni a népképviselőket, létre kell hozni a nemzeti hadsereget, ki kell elégíteni az elnyomott osztályok követeléseit a vagyonosok érdekeinek a figyelembevételével, hogy létrejöjjön a nemzeti egység; nemzeti kezelésbe kell venni az állam jövedelmeit, és meg kell egyezni a birodalom többi országával a vámok

stb. kérdésében; meg kell hozni az új törvényeket, és ezeknek a törvényeknek a végrehajtását a felelős magyar minisztériumra kell bízni. Végül pedig követeli, hogy a Habsburg-ház minden országában vezessék be az alkotmányos rendet.³⁷

A felirati javaslatot az országgyűlés alsóháza óriási lelkesedéssel fogadta el. Ezzel megtörtént az első lépés az ország polgári átalakulása felé vezető úton.

Bécsben és Európa-szerte nagy visszhangra talált, hogy Kossuth nem csupán Magyarországnak, hanem a Habsburg-ház valamennyi országának alkotmányt követel. Március 13-án Bécsben, március 15-én Pesten is kitört a polgári forradalom. Kosáry Domokos szerint annak a ténynek, hogy Kossuth március 3-án a pozsonyi országgyűlésen elfogadott felirati javaslatában követeli „az alkotmányosság bevezetését az egész Monarchiában . . . nem kis hatása lett a készülő bécsi megmozdulásra”.³⁸ Szabad György szerint ez annak is köszönhető, mert „Az osztrák császárság tartományainak is alkotmányt követelő Kossuth beszédét németre fordították, nevét és az udvarhoz intézett intelmét a március 13-i bécsi forradalmi fellépésben a diákság, majd a néptömegek lelkesen hangoztatták.”³⁹

Pozsonyban még egy akadályt le kellett küzdeni, mert senki sem maradt ott, aki egybehívhatta volna a főrendeket. A feliratot pedig a főrendiháznak is el kellett fogadnia. Kossuth ekkor úgy döntött, hogy Pesten a radikális fiatal értelmiségiekhez, Petőfi Sándorhoz és Vasvári Pálhoz fordul segítségért, hogy szövegezzenek meg egy petíciót és szervezzék meg annak tömeges aláírását. A 12 pontba foglalt petíciót Irinyi József fogalmazta meg. A petícióra azonban nem lett szükség, mert a bécsi forradalom hírére március 14-én délután Pozsonyban a főrendek is elfogadták a felirati javaslatot. A magyar delegáció március 15-én már vihette is azt elfogadtatásra Bécsbe. Az már köztudott, hogy Bécs népe óriási lelkesedéssel fogadta a magyar delegációt. Kossuth nevéből és éljenzéséből voltak hangosak a bécsi utcák. Metternich herceget elkergették, és megígértették V. Ferdinánddal az alkotmányt. Ezt követően megalakulhatott az országgyűlésnek és a királynak felelős magyar kormány Batthyány Lajos gróf elnökletével. A „király személye körüli” tevékenységet herceg Esterházy Pálra bízta, ami gyakorlatilag a külügyminiszteri tárcát is jelentette. Hadügyminiszter Mészáros Lázár lett, de távollétében ezt a tárcát ideiglenesen a miniszterelnök gróf Batthyány Lajos vezette. Deák Ferenc lett az igazságügyi miniszter, Szemere Bertalan a belügyminiszter, Klauzál Gábor a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi, báró Eötvös József a vallás- és közoktatásügyi, gróf Széchenyi István a közmunka- és közlekedésügyi, Kossuth Lajos pedig pénzügyminiszter lett.

A MÁRCIUS 15-EI FORRADALOM PESTEN

„A kölcsönhatás újabb láncszemeként . . . március 15-én egyszerre felelt a bécsi kihívásra Pozsony és Pest. Kossuthék a tovább radikalizált felirattal elindultak Bécsbe, a költő Petőfi Sándor vezette néptömegek pedig a gyakorlatban teremtették meg a sajtószabadságot a pesti utcán, és forradalmukkal (továbbá annak félelmetessé növekvő hírével) döntő mértékben járultak hozzá ahhoz, hogy a magyar követeléseket a következő hetekben elfogadják a birodalom vezetői is.”⁴⁰

A pesti előzmények pedig ilyenek voltak: A negyvenes években a fiatal magyar demokrata írók és politizáló értelmiségiek által megalapított Fiaatal Magyarország mozgalom 1848 márciusában már annyira erős, hogy önállóan is tud cselekedni, de mint láttuk, Kossuthtal is együtt tud működni. Azon a napon, amelyen Pozsonyból, a pesti demokraták jóvoltából is, fényes küldöttség vitte az országgyűlés feliratát Bécsbe, tehát március 15-én, Pesten kitört a forradalom. Vezetőit történelmünk „márciusi ifjak” néven tartja számon, legkimagaslóbb vezéregyéniségei pedig Petőfi Sándor, Vasvári Pál, Jókai Mór, Irinyi József, Degré Alajos, Vidats János és mások. Ezek az ifjak március 14-én este értesültek a bécsi forradalomról, de tudtak a pozsonyi országgyűlés eseményeiről is, március 15-én reggel a Pilvax kávéházban gyülekeztek, ahol elfogadták a 12 pontba foglalt követeléseket, majd meghallgatták Petőfi erre az alkalomra írt *Nemzeti dalát*, A talpra magyart! A Pilvaxból az egyetemre mentek, ahol a diákok csatlakoztak hozzájuk, majd a Landerer-féle nyomdába vonultak, ahol kinyomtatták a szabad sajtó első két termékét: a 12 pontot és a *Nemzeti dalt*.

A 12 pont feleletet ad mindarra a kérdésre: „Mit kíván a magyar nemzet? Legyen béke, szabadság és egyetértés.” Majd felsorolja, hogy ezt elérje a nemzet, szabaddá kell tenni a sajtót, el kell törölni a cenzúrát; a Buda-Pesten ülésező felelős minisztérium irányítsa az ország életét; Pesten évenként ülésező országgyűlés hozza a törvényeket és ellenőrizzé a kormány meg a hatóságok munkáját; minden ember polgári és vallási tekintetben legyen a törvény előtt egyenlő; a haza belnyugalmáról nemzeti őrség (rendőrség) gondoskodjon; közös legyen a teherviselés, tehát a nemesek is adózzanak; szüntessék meg az úrbéri viszonyokat, azaz szabadítsák fel a jobbágyokat a földesúri terhek viselése alól, és váljanak birtokosaivá földjüknek; állítsanak fel esküdtszékeket, képviseleti egyenlőség alapján, hogy mindenki egyformán védhesse igazát a törvény előtt; állítsanak fel Nemzeti Bankot, mert csak az garantálhatja az ország gazdasági önállóságát; a katonaság esküdjön fel az alkotmányra, magyar katonákat ne vigyenek külföldre, a külföldieket vigyék el tőlünk, mert csak ez

biztosíthatja a haza védelmét; a politikai foglyokat engedjék szabadon, és végül, jöjjön létre az unió Erdéllyel. Majd ezekkel a szavakkal zárják a követeléseket: „Egyenlőség, szabadság, testvériség!”

Pesten március 15-én havas eső esik, de vásáros nap van, s ennek köszönhetően sok környékbeli paraszt és iparos ember Pesten tartózkodik. Nem csoda hát, hogy délután a Nemzeti Múzeum előtt és környékén tízezer emberről álló tömeg gyűlt egybe. Ez a tömeg nagy lelkesedéssel fogadta a 12 pontot és a *Nemzeti dalt*, majd a városháza elé nyomult, és a pesti tanáccsal is elfogadtatta a 12 pontot. Ezt követően megalakították a „közcsendi bizottmány”-t, amely a politikai vezető szerepet töltötte be. A városházától a folyvást növekvő tömeg Budára vonult, hogy az ott székelő helytartótanáccsal is elfogadtassa a forradalom követeléseit. A helytartótanács nem meri bevetni a már húszezer főnyi tömeg ellen a hétezres létszámú helyőrséget, hanem inkább eltörli a cenzúrát és kiszabadítja a börtönből a politikai foglyokat, köztük Táncsics Mihályt is, aki sajtóvétség miatt volt bebörtönözve. Ezzel Budán és Pesten is győzött a forradalom. Vér nem hullott.

A közcsendi bizottmány, amelynek tagjait a márciusi ifjak, a nemesi reformpolitikuskok és a pesti polgárok soraiból választottak meg, küldöttséget menesztett Pozsonyba azzal a feladattal, hogy szólítsa fel a rendeket: helyezték át az országgyűlést Pestre. A közbiztonság és a forradalom vívmányainak védelmére 1500 fős nemzetőrséget szervezett.

A március 15-i pesti forradalom Bécsben is megtette hatását. A kezdetben ingadozó udvar és kormány elfogadta a feliratot, és hozzájárult ahhoz, hogy Batthyány Lajos gróf vezetésével megalakuljon az első felelős magyar minisztérium. De a pozsonyi diétára is nagy hatással volt, mert az rekordidő alatt, már márciusban meghozta az ún. áprilisi törvényeket, amelyeket az uralkodó április 11-én aláírásával szentesített (innen az áprilisi elnevezés).

(Folytatjuk)

JEGYZETEK

¹ Idézi Kósa Csaba: *Kossuth a hírlapíró*. Válasz Könyvkiadó, Budapest, 2002. 9.

² Szabad György: *Kossuth irányadása*. Válasz Könyvkiadó, Budapest, 2002, Előszó

³ Uo., 7–8.

⁴ Csorba László: *A tizenkilencedik század története*. Magyar századok sorozat. Pannónia Kiadó, 2000. 9.

⁵ Uo.

⁶ Uo., 92.

⁷ Uo.

- ⁸ Ld. Széchenyi István gróf munkáit, és Gazda István: *Széchenyi alkotásai*. Rubicon, 1998, Első különszám, 9–14.
- ⁹ Kósa Csaba: i. m., 10.
- ¹⁰ Uo., 10–11.
- ¹¹ Uo., 13.
- ¹² Szabad György: i. m., 27.
- ¹³ Az Országgyűlési Tudósítások és a Törvényhatósági Tudósítások teljes anyagát ld. *Kossuth Lajos Összes Munkái* (KLÖM) I–V. kötetében. Sajtó alá rendezte Barta István. Budapest, 1966
- ¹⁴ Trócsányi Zsolt: *Wesselényi Miklós hűtlenségi pere*. Abszolútizmus vagy liberalizmus. Helikon Kiadó, 1986, és *Wesselényi beszéde Szatmár vármegye közgyűlésén* (Nagykároly, 1834. december 9.). Rubicon, 1998. 3., Melléklet I.
- ¹⁵ Szabad György: i. m., 37–38. KLÖM, VII., 227–304.
- ¹⁶ Uo., 40.
- ¹⁷ Kósa Csaba: i. m., 84.
- ¹⁸ Idézi Kósa Csaba: i. m., 94.
- ¹⁹ Uo., 115–116.
- ²⁰ Csorba László: i. m., 97–98.
- ²¹ Veliky János: *A polgári fejlettség fokmérője*. Rubicon, 1998, Első különszám, 32–33.
- ²² Orosz István: *Az úrbéri viszonyok*. Rubicon, 1998, Első különszám, 30–31.
- ²³ Szabad György; i. m., 51.
- ²⁴ Uo., 51–52.
- ²⁵ Kósa Csaba: i. m., 106.
- ²⁶ Szabad György: i. m., 86.
- ²⁷ Pajkossy Gábor: *Kossuth fordulata 1843-ban*. Rubicon, 1998. 3., 18–20.
- ²⁸ Csorba László: i. m., 103.
- ²⁹ Pajkossy Gábor: i. m., 20.
- ³⁰ Kiábrándulás. – Igazolás. *Pesti Hírlap*, 1843. 306.; 1944. 319. sz., vö. Szabad György: i. m., 53–54.
- ³¹ Szabad György: i. m., 87.
- ³² Csorba László: i. m., 104.
- ³³ Uo., 103.
- ³⁴ Uo., 102.
- ³⁵ Idézi Kósa Csaba: i. m., 211., Kossuth a Hetilap 1846. 103. számában az *Adózzunk* c. cikkében többek között ezt írja: „Adózzunk urak, különben megadóztatunk. Menjünk, különben menettetünk.”
- ³⁶ Idézi Szabad György: i. m., 84.
- ³⁷ KLÖM, XI., 619–628.
- ³⁸ Kósáry Domokos: *Magyarország és a nemzetközi politika 1848–1849-ben*. Budapest, 1999, Historia – MTA Történelemtudományi Intézet, 9.
- ³⁹ Szabad György: i. m., 107.
- ⁴⁰ Csorba László: i. m., 127.